

Sumbangan Dan Peranan Azizan Baharuddin Dalam Kelestarian Sains Dan Agama

(The Roles and Contributions of Azizan Baharuddin in the Sustainability of Science and Religion)

NUR ASYIKIN HAMDAN

*Institut Alam dan Tamadun Melayu
Universiti Kebangsaan Malaysia*

NAZRI MUSLIM

*Pusat Citra
Universiti Kebangsaan Malaysia
nazrim@ukm.edu.my*

ABDUL LATIF SAMIAN

*Institut Alam dan Tamadun Melayu
Universiti Kebangsaan Malaysia*

ABSTRAK

Azizab Baharuddin merupakan seorang saintis Wanita Melayu Islam yang banyak menyumbang kepada melestarikan sains dan agama di Malaysia. pengaruh dan impak pemikiran beliau bukan sahaja terhad di peringkat tempatan sahaja bahkan memberi impak kepada negara-negara Islam yang lain. Pada hari ini begitu ramai termasuk umat Islam yang mewujudkan pengasingan ilmu ekoran melihat bidang sains ini seakan-akan terasing daripada Islam dan begitu juga sebaliknya, Islam dilihat suatu yang menetepikan sains yang pada hakikatnya, bahawa sebenarnya tidak ada pertentangan antara Islam dan sains. Justeru, artikel ini akan membincangkan sumbangan dan peranan Azizan dalam melestarikan sains dan agama. Beliau berkeyakinan bahawa persepsi sains dan agama terpisah adalah satu kesilapan pemikiran yang boleh diperbetulkan melalui perbincangan ilmu, dialog, kempen dan diketengahkan dalam sistem pendidikan negara.

Kata Kunci: *Azizan, sains, agama, kelestarian, Melayu Islam*

ABSTRACT

Azizan Baharuddin is a female Malay Muslim who has given significant contributions in the preservation of science and religion in Malaysia. The influence of her ideas is not limited to the local context but has also impacted other Muslim countries as well. Today, a lot of the Muslim people have started to believe in the separation of science and religion which is due to the perception that science has no place in Islam and that the religion rejects science. In reality, there is no contradiction between Islam and science. Thus, this article discusses about Azizan's roles and contributions in preserving science and religion. She believes that the misconstrued belief that science and religion contradict each other can be improved through intellectual discourse, dialogues and campaigns which should be emphasized in the country's education system.

Keywords: *Azizan, science, religion, sustainability, Malay Muslim*

PENGENALAN

Azizan merupakan tokoh yang berpengaruh dalam pembangunan sains Islam dan wacana intelektual tentang sains dan agama. Jika dilihat pengaruh dan impak pemikiran beliau bukan sahaja terhad di peringkat tempatan sahaja bahkan memberi impak kepada negara-negara Islam yang lain. Menurut Azizan, sayang sekali pada hari ini begitu ramai termasuk umat Islam yang mewujudkan pengasingan ilmu ekoran melihat bidang sains ini seakan-akan terasing daripada Islam dan begitu juga sebaliknya, Islam dilihat suatu yang mengetepikan sains. Hakikatnya, seperti yang disebut oleh Maurice Bucaille, seorang pakar bedah Perancis bahawa sebenarnya tidak ada pertentangan antara Islam dan sains (Azizan, 2010). Azizan pernah berkata

Sepatutnya sains itu dilihat sebagai suatu ilmu yang disokong oleh agama. Sains dari perkataan Latin ‘Scientia’ yang bermaksud ilmu dan ilmu di dalam Islam ialah sebagai timbulnya kebenaran di dalam hati. Bilakah perkara itu berlaku? Apabila kita mengalami sesuatu dan fitrah kita sebagai manusia mengiakan perkara tersebut.¹

PANDANGAN UMUM AZIZAN TERHADAP SAINS DAN AGAMA

Azizan sememangnya mempunyai latar belakang pendidikan agama yang menjurus kepada bidang tasawuf yang mengkaji tentang realiti seperti hakikat hubungan manusia dengan Tuhan. Bermula dari situlah, beliau mengambil keputusan untuk memilih tajuk penyelidikan ijazah doktor falsafah yang berkaitan dengan sains dan agama, iaitu ‘Islam and Science: Some Neglected Perspectives’. Walaupun pada ketika itu, sudah ada tokoh-tokoh Islam terdahulu yang telah menulis tentang sains Islam ini, tetapi Azizan melihat perspektif yang tidak diberi tumpuan oleh mereka dan perkara itulah yang menjadi tumpuan di dalam pemikiran beliau berkaitan sains dan Islam ini. Dalam syarahan perdana yang berlangsung di Universiti Malaya, beliau menjelaskan bahawa agama diempirikalkan bagi menunjukkan kepada golongan yang melihat bahawa agama adalah sesuatu yang tidak saintifik (Maisarah Hasbullah, 2012). Ini dapat dibuktikan dengan ilmu sains seperti biologi misalnya apabila kajian terhadap sesuatu isu dibuktikan melalui eksperimen.

Contohnya di dalam Islam mengatakan bahawa arak itu haram. Kajian sains juga telah membuktikan bahawa arak memberi kesan kepada gangguan saraf, percakapan dan perbuatan manusia. Ini menunjukkan bahawa apa yang agama perkatakan itu adalah benar secara saintifik. Oleh itu, beliau melihat bahawa orang yang belajar agama tidak cukup lengkap jika tiada ilmu sains iaitu ilmu yang mengkaji tentang alam. Seharusnya pendidikan sains diterapkan sejak di pendidikan rendah lagi agar masyarakat yang terhasil adalah mereka yang memahami kaitan sains dan agama. Manusia sememangnya ingin memahami dan menghargai hakikat kebenaran yang terdapat dalam kitab Quran iaitu hakikat kebenaran kewujudan kuasa, zat dan sifat Allah bergantung kepada apa yang mereka alami. Jadi sains yang dimaksudkan ialah ilmu yang kebenarannya tidak akan berubah. Ini banyak terdapat di dalam Quran bersabit dengan fenomena

---

¹ Temubual Prof. Datuk Dr Azizan Baharuddin pada 17 Januari 2018, di Pejabat Ketua Pengarah, Institut Kefahaman Islam Malaysia (IKIM), jam 11.30 pagi

astronomi, air, haiwan, tumbuh-tumbuhan dan yang paling penting adalah dalam konteks alam sekitar. Contohnya dalam surah Ar-Rum, ayat 42, seperti mesej yang cuba disampaikan melalui al-Quran yang menunjukkan bahawa dalam hidup ini mesti ada peraturan, begitu juga penciptaan alam yang mempunyai peraturan.

Faktor lain yang mendorong beliau meneruskan usaha mendalami bidang sains dan agama ini adalah kerana kepentingan wacana sains dan agama ini bukan penting kepada sarjana dan yang ahli sahaja bahkan Islam adalah satu agama yang mementingkan orang awam. Maka Azizan berasa terpenggil untuk melaksanakan tugas dan tanggungjawab untuk menyebarkan maklumat mengenai isu dan maklumat yang diperkatakan setakat mana yang terdaya. Beliau berpendapat, saintis dan pelajar sains Muslim adalah orang yang menghayati sains di dalam masyarakat dan memainkan peranan yang penting ke arah menuju wawasan 2020. Jadi, konteks kemasyarakatan kita berada perlu jelas terlebih dahulu. Keprihatinan tentang keadaan dan keperluan masyarakat di sekeliling berkait rapat dengan penghayatan sains yang diinginkan.

Penghayatan sains yang beliau maksudkan ialah berfikir secara logik dengan menggunakan data-data maklumat yang diperoleh melalui pengalaman pancaindera tentang fenomena alam tabii dan mencari kebenaran tentang apa yang terbentang, bukan sahaja pada alam benda tetapi pada alam kelakuan dan diri. Penghayatan agama sebenarnya juga penghayatan sains yang bermaksud mencari kebenaran. Agama bertujuan memberi kita ilmu dan kesejahteraan melalui pengetahuan dan pancaindera yang diproses oleh akal manakala wahyu memberi makna dan sebab segala perkara yang berlaku (Azizan, 1993). Selain itu, Azizan merasakan timbul satu cabaran kepada umat Islam kontemporari untuk mengembalikan kegemilangan keilmuan Islam itu dengan menyatupadukan kembali pandangan alam terhadap ilmu iaitu dengan melihat bahawa ilmu di dalam Islam merangkumi segala jenis bidang dan cabang. Tidak wujud pengasingan di antara apa yang dilabelkan sebagai ilmu dunia ataupun ilmu akhirat. Beliau juga menekankan bahawa bidang sains dan teknologi wajar dimanfaatkan untuk tujuan dakwah Islamiah kerana banyak alat yang terhasil daripada teknologi moden boleh digunakan untuk meningkatkan kecekapan penyampaian dakwah seseorang di samping ilmu sains itu sendiri boleh dijadikan hujah dalam menyampaikan dakwah. Beliau juga menekankan bahawa umat Islam hari ini mestilah memahami bagaimana sains mempengaruhi hidup manusia dari sudut pandangan alam dan perkembangan teknologi.

Beliau memberi contoh tentang aplikasi *Whatsapp* yang sekarang ini rata-rata menggunakan sebagai alat perhubungan sesama manusia. Beliau melihat bahawa kebergantungan manusia kepada gadget tersebut seolah-olah memanipulasi masa, akhlak dan cara hidup manusia tersebut. Jadi, seharusnya umat Islam pada hari ini harus tahu bagaimana untuk memastikan mereka selamat dari pengaruh-pengaruh negatif dan sentiasa mendahului hak-hak sang pencipta, juga hak-hak kepada manusia. Contoh yang paling jelas sekarang ialah apabila seseorang kanak-kanak menangis akibat kemahuannya tidak dipenuhi, adalah salah untuk seorang ibu atau bapa menyerahkan tab untuk ditonton hanya kerana untuk ibu bapa tersebut dapat membuat kerja-kerja mereka yang lain. Sebab itulah sains memainkan peranan yang penting agar

tidak memperdayakan kita seperti sekarang ini yang mana sains itu ada pada orang Islam tetapi ianya tidak mempengaruhi penggunaannya dan etika yang bersangkutan dengannya.²

PANDANGAN AZIZAN TERHADAP ETIKA ALAM SEKITAR, PANDANGAN ALAM DAN PERSPEKTIF AGAMA

Azizan merupakan seorang pensyarah di Universiti Malaya. Beliau banyak mengajar bidang falsafah, sains dan agama. Di dalam artikelnya yang bertajuk Etika Alam Sekitar, Pandangan Alam dan Perspektif Agama, Azizan ingin menarik perhatian generasi muda khususnya tentang sains dan agama terhadap beberapa aspek pemikiran konsep Melayu. Beliau berharap agar generasi muda tertarik dan memberi perhatian pada aspek ini. Beliau menjelaskan bahawa kupasan terhadap konsep keMelayuan dibuat adalah untuk memberi nafas baru oleh bangsa Melayu itu sendiri. Antara kupasan yang dibuat oleh Azizan ialah untuk memperlihatkan bahawa, yang pertama sains amat dipengaruhi oleh budaya dan yang kedua ialah perlunya pengembangan dan penerokaan sains dilakukan dengan cara yang betul dan holistik. Namun, hari ini seakan-akan yang sebaliknya telah berlaku. Beliau telah mengambil kira pandangan dua tokoh terkemuka iaitu Za'ba dan Dr. Burhanuddin Helmy. (Azizan 2009).

Azizan telah mengemukakan dua permasalahan, yang pertama iaitu adakah 'Melayu dan Islam' atau 'Melayu Islam'?. Menurut beliau, masalah ketegangan yang wujud itulah membuatkan beliau ingin mengupas isu yang melibatkan sentimen 'ke-Melayuan' dan sentimen 'ke-Islaman' ini. Ketegangan ini lahir dalam aspek budaya Melayu kita pada hari ini contohnya dari segi pakaian, adakah jubah atau baju Melayu yang lebih baik? Selain itu dari segi kesenian juga timbul persoalan adakah Islam mengizinkan tarian dan muzik? Menurut Azizan, masalah kekeliruan ini timbul ekoran daripada keketatan pengetahuan Melayu itu sendiri tentang sejarah asal usul dan watak keperibadian Melayu dan juga Islam.

Azizan mengemukakan pendapat Dr. Burhanuddin Helmi yang telah menerangkan bahawa hakikatnya Melayu bukan sahaja telah wujud sejak beberapa tahun yang lalu, malah menurut pengkajian etnologi dan sejarah lama, ia telah wujud sejajar dengan bangsa atau kelompok-kelompok manusia klasik sejak 5000 tahun yang lalu. Burhanuddin menekankan betapa tua bangsa Melayu itu berbanding dengan bangsa-bangsa yang lain dan orang-orang Melayu telah memilih agama mereka mengikut kesukaan sendiri tetapi mereka masih Melayu walaupun ada aspek kebudayaan yang berubah mengikut aliran sejarah. Terdapat banyak peribahasa Melayu berdasarkan pengamatan terhadap alam termasuklah yang berkaitan dengan badan manusia. (Azizan 2009). Di sini wujudnya hubungan yang rapat antara orang Melayu dan alam yang menjadi objek kajiannya. Jadi, orang Melayu tidak harus meragui tentang kewibawaan bangsanya dan seharusnya mewarisi kearifan dalam fikiran budaya orang Melayu ini. Sifat-sifat kemelayuan merangkumi Islam dan Islam adalah agama yang fitrah dan serasi dengan segala yang terjadi di alam ini.

---

² Temubual Prof. Datuk Dr Azizan Baharuddin pada 17 Januari 2018, di Pejabat Ketua Pengarah, Institut Kefahaman Islam Malaysia (IKIM), jam 11.30 pagi

Masalah kedua yang di kupas oleh Azizan ialah tentang konsep nasib Melayu. Umumnya Melayu sering dikaitkan dengan sifat kemalasan yang mana sifat ini akan membawa kemunduran di zaman yang serba canggih ini. Beliau menjelaskan bahawa nasib dan takdir merupakan suatu yang rasional dan saintifik sifatnya. Saintifik yang dimaksudkan ialah sains yang dipelajari hari ini merupakan suatu pencarian corak resam perjalanan alam melalui kaedah-kaedah untuk menerangkan hakikat bahawa segala yang berlaku adalah di bawah peraturan-peraturan Allah. Beliau mengambil pandangan Za'ba bahawa Al-Quran telah mengajarkan manusia berkenaan kelakuan yang mana dengan kelakuan yang baik, manusia akan mencapai kehidupan yang bahagia di dunia dan akhirat. sains dan agama adalah saling berkaitan. Dengan sains, manusia dapat membuat kajian dan penyelidikan sehingga memperoleh faedah untuk manfaat manusia contohnya wujudnya pelbagai teknologi pada hari ini. Melalui agama pula, manusia mendapat panduan untuk menguruskan kehidupan dengan lebih baik sesama manusia.

Azizan sangat menitikberatkan bahawa orang Melayu pada hari ini memerlukan suatu falsafah tentang keperibadian yang jitu tentang agama dan keduniaan. Penggalian ilmu tentang falsafah ini boleh didapati dari pemikiran tokoh-tokoh agama terdahulu contohnya Za'ba dan Burhanuddin Helmi ini. Pemikiran mereka menurut Azizan, mempunyai kerelevanan yang sejagat kerana merangkumi sifat-sifat kerohanian yang mutlak dalam bahasa dan keterangan yang rasional. Di samping mereka juga menunjukkan bagaimana Melayu boleh diharmonikan dengan kesejagatan Islam.

PERJUANGAN AZIZAN TERHADAP SAINS DAN AGAMA

Azizan begitu berminat dengan sains dan agama terutamanya di dalam perkara yang melibatkan pengharmonian antara sains dan agama, ianya merupakan dua bidang yang sebelum abad ke-17 adalah serasi tetapi kemudiannya, tidak lagi serasi dan terus terpisah selepas berlakunya revolusi saintifik. Sains yang berkembang selepas revolusi itu telah menimbulkan kekeliruan dan krisis nilai dalam perkembangan sains dan teknologi. Ini kerana ajaran sains pada masa itu tidak lagi terpandu oleh agama. Terdapat juga perubahan pemikiran ahli falsafah Barat dan saintis sendiri yang menjadi antara faktor penting yang menyumbang kepada kesedaran beliau untuk mengkaji kedua-dua bidang ini.

Beliau menjelaskan bahawa sains merupakan suatu ilmu yang disokong oleh agama manakala ilmu yang ditakrifkan dalam Islam pula ialah apabila timbulnya kebenaran di dalam hati. Azizan mempersoalkan bilakah perkara tersebut berlaku? Apabila seseorang mengalami perkara tersebut, secara fitrahnya akan mengiakan perkara itu dan ini di panggil 'true knowlegde'. Sebagai contoh, al-Quran merupakan suatu ilmu yang benar. Namun, untuk memahami dan menghargai hakikat kebenaran kata-kata di dalam al-Quran tentang kewujudan kuasa, zat dan sifat Allah, ia memerlukan kepada apa yang dialami oleh manusia itu sendiri. Azizan menjelaskan bagaimana untuk mengetahui bahawa Quran itu adalah mukjizat? Seharusnya seseorang itu memahami apa itu sains. Quran adalah mukjizat kerana ilmu yang ada di dalamnya berkenaan sebelum, semasa dan selepas kehidupan Nabi Muhammad. Mana mungkin seorang insan biasa disebut di dalam

Quran melainkan baginda seorang yang luar biasa dan itulah yang Quran ingin sampaikan bahawa Nabi Muhammad itu seorang Rasul.³

Berdasarkan paradigma Kuhn, Azizan cuba menjelaskan tentang Sains Islam ini dengan melihat bahawa sains Islam merupakan satu sains alternatif seperti juga sains Cina, sains India dan sebagainya, mampu menjadi sains alternatif sebagai ganti bagi sains moden waktu ini (Azizan 2003). Menurut paradigma Kuhn, dalam sejarah perkembangan sains terdapat sains yang berbeza di Barat. Contohnya sains Newton, sains Decartes, sains Copernicus dan sains Ptolemy. Ini kerana setiap sains yang dibuktikan oleh Thomas Kuhn itu mempunyai metafizik, epistemologi, aksiologi, nilai dan penyelesaiannya yang berbeza. Menurut perspektif ahli sejarah, kemungkinan wujudnya sains Islam atau sains yang mempunyai ciri-ciri sendiri yang berbeza dengan sains Barat amatlah besar, dan salah satu ciri penting di dalam sains Islam adalah etika yang mendasari pemikiran dan tingkah laku saintis dan masyarakat yang menggunakan atau menghayati sains tersebut. Pengharmonian antara sains dan agama memerlukan pendekatan yang holistik yang mengambil kira semua aspek alam termasuk dalaman rohani manusia. Kajian sains khususnya dalam bidang ekologi semakin menunjukkan bahawa pandangan bersepadu tersebut menepati hakikat realiti alam yang sebenarnya.

Sehubungan dengan ini, pemikiran beliau mendukung kepada pemahaman bahawa sains adalah tidak neutral dan dipengaruhi oleh nilai-nilai setempat dan di bawah paradigma tertentu. Menurut beliau, seharusnya, sains Islam dibangunkan dengan menjiwai ciri-ciri dan nilai Islam serta yang paling penting di bawah paradigma yang berlandaskan Islam. Bagi orang-orang Melayu Islam, apa yang penting ialah betapa sebenarnya ajaran wahyu yang sekian lama wujud telah pun mengatakan tentang keadaan realiti sekarang dan disedari melalui sains. Menurut Azizan, sains hari ini perlu difahami oleh orang Islam dari segi kesannya ke atas sistem agama manusia itu sendiri. Sistem agama yang dimaksudkan ialah sistem yang menentukan akhlak seseorang manusia, kualiti hidup dan kesejahteraan di dunia bahkan di akhirat. Orang Islam seharusnya peka terhadap batas-batas penggunaan sains dan teknologi. Sememangnya tanpa sains, agama tetap wujud, namun dengan sainslah manusia dapat mencari kebenaran tentang segala yang wujud dan kebenaran itu juga ada pada agama. Oleh sebab itulah penghayatan kepada agama juga merupakan penghayatan kepada sains dan secara tidak langsung sains dianggap sebahagian dari agama.

Azizan amat menekankan konsep *natural theology* iaitu kajian tentang alam tabii yang dikaitkan dengan agama dan ketuhanan, dan menggunakan hujah tentang alam tabii untuk menyokong idea tersebut. Pemikiran yang berkaitan dengan kekaguman tentang keindahan alam ciptaan Tuhan juga merupakan satu bentuk *natural theology*. Hujah sebegini menggunakan ilmu tentang alam tabii (sains) untuk mendekatkan diri dengan Tuhan. Beliau menyatakan bahawa alam tabii dan Al-Quran merupakan dua kitab Allah. Terdapat banyak fakta sains yang telah pun tergambar atau digambarkan di dalam al-Quran. Selain itu, beliau juga amat mengambil berat soal kesan sains dan teknologi terhadap alam sekitar. Bagi beliau, konsep nilai dalam agama amat

---

³ Temubual Prof. Datuk Dr Azizan Baharuddin pada 17 Januari 2018, di Pejabat Ketua Pengarah, Institut Kefahaman Islam Malaysia (IKIM), jam 11.30 pagi

penting dalam mengawal cara sains untuk mengelakkan kerosakan dan pembaziran terhadap alam sekitar dan nilai juga mampu menyelesaikan masalah-masalah sains dan teknologi yang dibawa oleh sains dan teknologi Barat.

Sewajarnya, konsep nilai dan prinsip dalam Islam yang berdasarkan prinsip ketauhidan patut menjadi keutamaan dalam menangani masalah-masalah yang berkaitan dengan alam sekitar. Ini kerana menurut beliau, dalam Islam konsep khalifah atau pemimpin di alam ini perlu difahami bagi mengelakkan pengeksploitasian yang berlebihan terhadap alam sekitar. Walaupun begitu, malangnya nilai-nilai dan ideal-ideal Islam yang murni ini belum lagi merupakan satu realiti yang wujud di kalangan masyarakat negara-negara Islam sendiri kerana teknologi Barat masih lagi digunakan tanpa mempedulikan nasib buruk kepada alam sekitar, nilai-nilai tradisional dan keagamaan (Azizan 2003)

Bagi Azizan, beliau bersetuju dengan sains Islam yang sangat relevan dengan sains Melayu kerana berdasarkan sarjana terdahulu, al-Attas ada menyebut tentang unsur-unsur kerasionalan tamadun Melayu hanya mula terpupuk dengan cara yang konkrit dan menonjol setelah dipengaruhi oleh kedatangan unsur-unsur Islam di sekitar kurun ke-16 (Azizan, 2003)

PENERAPAN NILAI DALAM SAINS ISLAM OLEH AZIZAN BAHARUDDIN

Sebagai seorang saintis yang baik, seharusnya menyedari bahawa segala ilmu adalah dari Allah. Segala ilmu itu menjurus kepada kita menuju Allah dan aplikasi ilmu itu adalah termasuk di dalam ilmu fardu ain atau ilmu fardu kifayah atau kedua-duanya sekali. Azizan melihat bahawa sains memainkan peranan terhadap ilmu tersebut dari sudut meneguhkan iman dan tauhid. Selain itu, seseorang saintis yang baik pasti tahu bahawa dia merupakan khalifah Allah dan ilmu merupakan senjata baginya.

Contoh dalam penghasilan ubat, ia merupakan suatu cara atau manhaj Allah untuk menunjukkan kekuasaannya. Saintis juga merupakan seorang manusia biasa yang perlu beretika, berakhlak mulia di dalam menjalankan aktiviti kehidupannya. Jadi seharusnya ia amat penting untuk memahami hakikat diri dan penciptanya. Alam tabii pula merupakan kitab Tuhan yang mengandungi isyarat-isyarat atau tanda-tanda bagi manusia memahami realiti kehidupan. Maka, di dalam mengamati alam ini, saintis seharusnya berfikir dan mengamati dengan mendalam terhadap keagungan dan sifat-sifat Maha Pencipta. Sepatutnya ideal-ideal ketuhanan membantu manusia menggunakan sains dan teknologi dengan cara yang sebaik-baiknya

Azizan menjelaskan apabila membincangkan tentang agama dan sains harus juga disentuh bahawa sains boleh membantu memperkukuhkan ilmu fardu ain seseorang manusia. Pengenalan ilmu fardu ain ini boleh meningkatkan iman seseorang. Tetapi beriman juga bererti beramal melalui ilmu-ilmu fardu kifayah seperti kejuruteraan, perubatan, kimia, fizik dan pelbagai lagi. Ilmu-ilmu tersebut berlandaskan ilmu sains, maka dapat dilihat bahawa sains sangat penting dalam konteks kedua-dua tuntutan ilmu fardu ain dan fardu kifayah. Sains dan agama adalah fitrah kepada manusia kerana tanpa sains, manusia mengalami kerugian besar. Apabila ilmu berkaitan perkara

nyata dan ghaib, amal dan sains disatukan barulah tercapai kecemerlangan di dalam sains. sains Islam tidak terpisah daripada nilai-nilai yang menyuburkan rohani manusia. Azizan sangat menekankan tentang pentingnya pemahaman fungsi alam iaitu sains seperti biologi, fizik, kimia dan ekologi memainkan peranannya dalam memastikan etika alam sekitar dilaksanakan dengan tertib. Prinsip etika yang telah disebatikan dengan ilmu agama dan sains pasti membawa perubahan yang baik kepada seluruh umat manusia. Antaranya ialah manusia perlu memahami bahawa alam ini pinjaman Tuhan sahaja. Manusia perlu bekerjasama dengan alam untuk memastikan hidupan mendapat sokongan hidup yang cukup seperti air, udara, tanah dan bumi. Manusia mempunyai hak untuk mempertahankan dirinya daripada spesies yang mengancamnya tetapi tidak boleh menyebabkan kepupusan haiwan tersebut.

Menurut Azizan, sains boleh membantu kefahaman agama dengan cara pemahaman hakikat kemukjizatan al-Quran dan dapat menunjukkan bagaimana hukum hakam yang telah ditetapkan oleh Allah di dalam Al-Quran mengenai realiti kehidupan dan keadaan alam yang sebenarnya. Selain itu, sains membantu kita menyedari bahawa agama, khasnya Islam bukanlah sesuatu yang boleh dipilih atau tidak dipilih sebagai kepercayaan dan penghayatan manusia tetapi ianya adalah sebahagian daripada hakikat kewujudan manusia itu sendiri. Beliau menasihatkan agar tidak takut untuk mengharmonikan sains dan agama kerana telah terbukti dala sejarah masa lampau bahawa sememangnya sains itu lahir di dalam kancas Islam sendiri.

Masa depan yang baik dapat dicipta melalui pendekatan pembangunan mapan. Ia suatu konsep yang memastikan keperluan generasi masa kini dipenuhi dan pada masa yang sama memastikan generasi masa depan dapat memenuhi keperluan mereka pula. Pembangunan mapan hanya berjaya apabila manusia boleh mengikut segala etika alam sekitar ini. Wanita yang memimpin tanpa mengira peringkat kepimpinan mesti melengkapkan diri mereka dengan iman, ilmu pengetahuan dan kebijaksanaan. Justeru, wanita mestilah diberi galakan, sokongan dan kemudahan prasarana untuk memimpin dan memberi sumbangan dalam pembangunan sosial masyarakat dan negara mengikut kepakaran masing-masing di samping sentiasa bersedia untuk dipimpin mengikut kesesuaian. Matlamat memimpin hendaklah membawa kepada sebaik-baik ummah. Azizan menegaskan bahawa di antara qalam Allah dan tabiinya tidak mungkin ada percanggahan.

Sistem nilai memainkan peranan penting dalam membentuk peradaban Malaysia. Menurut Azizan, ini berpunca kerana arus globalisasi mengancam keunikan dan identiti diri yang selama ini kita punyai. Selain itu, kumpulan tamadun-tamadun (bangsa-bangsa) kecil/khas yang berada di kawasan/ruang geografi yang ada di sini hari ini berada di dalam keadaan di mana satu makna bagi konsep Malaysia menuntut wacana dan kesimpulan yang serius. Malaysia sebagai satu gagasan ketamadunan dan hanya berumur 40 tahun masih mentah di dalam skala masa/umur ketamadunan.

Jadi, nilai sebagai asas sesebuah tamadun mungkin merupakan sesuatu yang dianggap satu perkara yang telah pun wujud atau tidak dianggap penting. Namun sekali lagi perubahan-perubahan pantas yang berlaku di sekeliling kita hari ini menuntut sistem nilai yang kita andaikan sudah sedia wujud itu, dilihat dan diperakui/perkukuhkan semula mahu pun penyesuaian dibuat demi kepentingan tamadun Malaysia di dalam masa depan yang terdekat dan yang jauh.

Kewujudan sesuatu tamadun tidak dapat lari dari dipengaruhi dan mempengaruhi yang lain. Dalam konteks ini kita perlu peka akan perubahan-perubahan yang berlaku dalam sebuah tamadun yang telah begitu besar kesannya terhadap tamadun kita sendiri khususnya sejak 200 tahun yang lalu, iaitu tamadun barat.

Nilai boleh merupakan sesuatu yang dianggap istimewa atau sebaliknya. Sebagai contoh, dalam konteks ekonomi, nilai bermakna kuasa yang ada pada sesuatu komoditi untuk mendapatkan komoditi-komoditi lain sebagai ganti. Nilai sesuatu bermakna kuasa yang terletak padanya untuk ditukarkan dengan barang-barang lain. Di dalam konteks pembinaan sistem nilai di dalam sesebuah negara yang majmuk seperti di Malaysia amatlah penting diperhatikan kesan-kesan negatif yang akan timbul sekiranya objektivisme tidak dapat diwujudkan sekurang-kurangnya di peringkat inter/antara subperadaban yang ada (Melayu, India, Cina, Barat) misalnya. Mungkin di peringkat dalam atau intra setiap sub-peradaban itu mungkin wujud subjektivisme yang terhad, misalnya yang bersabit dengan soal pemakanan dan kelakuan-kelakuan tertentu. Ramai ahli falsafah yang menganggap bahawa pengalaman kita mengenai nilai selalunya dapat mengukuhkan anggapan bahawa nilai adalah objektif dan transenden di dalam erti kata mereka tidak pernah bergantung kepada pilihan individu semata-mata.

KESIMPULAN

Sumbangan dan peranan intelektual Azizan lebih berbentuk kepada kegiatan seperti dialog peradaban yang digunakan sebagai wahana untuk memasukkan unsur spiritual di dalam kehidupan, ilmu dan sebagainya. Walaupun beliau tidak dilihat sebagai pelopor dan tokoh yang besar di dalam wacana sains Islam, tetapi sumbangan beliau mencerminkan usaha generasi kedua ke arah pengislaman ilmu melalui pendekatan sains mapan yang diambil oleh beliau. Pendekatan ini unik berbanding pendekatan tokoh-tokoh sains Islam yang lain disebabkan aliran pendidikan formal yang diperoleh oleh beliau adalah daripada Barat. Walaupun beliau mendapat pendidikan Barat, tetapi beliau menggunakan perspektif Islam untuk menjelaskan sesuatu isu berkaitan sains dan agama. Azizan melihat keserasian antara sains dan agama. Keadaan beliau yang mempunyai jiwa Islam walaupun mendapat pendidikan Barat membolehkan beliau berupaya melihat isu sains dan agama dan memahami isu ini dengan baik, serta menggunakan ilmu dan pendekatan ilmiah Barat untuk mengemukakan sesuatu daripada perspektif Islam.

RUJUKAN

- Azizan Baharuddin. 1993. *Pelajar-pelajar Melayu dan Pendidikan sains*. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Melayu, Universiti Malaya.
- Azizan Baharuddin. 2003. Agama dan sains: Pendekatan holistik dalam pendekatan Islam. *Malaysian Journal of Science and Technology Studies* (1): 25-49.
- Azizan Baharuddin. 2009. *Pemantapan pengajian sejarah, falsafah dan sains*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Azizan Baharuddin. 2010. Sustainable development in spiritual context as a denominator for an Asian-Arab philosophical dialogue. Paper presented in Asian-Arab Philosophical Dialogues on Culture of Peace and Human Dignity (14-17 May 2010: Port Dickson)

MALIM – Jurnal Pengajian Umum Asia Tenggara – Vol 18: 20-29

Available online at <http://ejournals.ukm.my/malim>

ISSN Print: ISSN 1511-8393 and ISSN Online: E-ISSN 2289-5183

<https://doi.org/10.17576/malim-2017-1801-02>

© Pusat Citra Universiti, UKM Bangi

indexed in MyCITE.

Maisarah Hasbullah. 2012. Respons pemikir Islam terhadap modeniti: Wacana sains Islam sebagai kajian kes di Malaysia: Tesis PhD Jabatan Pengajian Sains dan Teknologi, Fakulti Sains, Universiti Malaya.